

В. Ю. Матвеев, аспірант

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Кафедра цивільно-правових дисциплін

Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Україна

e-mail: actiolex7@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0009-8141-7150>

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ: СУБ'ЄКТ ЧИ ОБ'ЄКТ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН?

Стаття присвячена аналізу правового статусу штучного інтелекту у цивільних правовідносинах, що є одним із найбільш дискусійних питань у правничій сфері. Розглядаються сучасні підходи до визначення суб'єктності штучного інтелекту, а також проблематика відповідальності за його автономні дії. У статті наведений комплексний аналіз існуючих теоретичних підходів до визначення правового статусу ШІ, зокрема розглянуто об'єктний, суб'єктний та гібридний підходи, що використовуються у правовій доктрині. Увагу приділено проблематиці відповідальності за автономні дії ШІ, що є критично важливим аспектом у контексті цивільних правовідносин. Визначено, що національне законодавство України наразі не містить чітких норм, які б регулювали питання правосуб'єктності штучного інтелекту або розподілу юридичної відповідальності за шкоду, завдану автономними системами. Проаналізовано підходи, що застосовуються в міжнародній практиці, зокрема в Європейському Союзі (AI Act, 2021), США (Algorithmic Accountability Act, 2022). На основі аналізу судової практики, включаючи справи, пов'язані із використанням автономних транспортних засобів та алгоритмічних систем прийняття рішень (зокрема кейс Uber (2018) та випадок дискримінаційного алгоритму Amazon), визначено ключові правові виклики, пов'язані із правовим статусом ШІ. Досліджено концепцію «цифрової особистості», запропоновану у працях західних вчених, як потенційний варіант правової класифікації ШІ. Також сформульовано пропозиції щодо удосконалення нормативно-правової бази України у сфері регулювання штучного інтелекту. Запропоновано розробку спеціального Закону України «Про штучний інтелект», який би визначав рівні автономності ШІ-систем, механізми розподілу відповідальності між розробниками, користувачами та власниками, а також систему державного контролю за високоризиковими ШІ-технологіями. Окремо наголошено на необхідності гармонізації українського законодавства із нормами ЄС у сфері регулювання штучного інтелекту. Зроблено висновок, що найбільш доцільним підходом для правового регулювання штучного інтелекту є гібридна модель, яка передбачає поєднання автономності ШІ з елементами юридичного контролю з боку людини.

Ключові слова: штучний інтелект, цивільні правовідносини, суб'єкт права, правосуб'єктність, юридична відповідальність.

Постановка проблеми. У сучасних умовах глобальної цифрової трансформації технології штучного інтелекту (далі - ШІ) набувають все більшого значення в різних сферах суспільного життя. Розвиток автономних систем ШІ, які здатні до самонавчання, аналізу даних та прийняття рішень без прямого люд-

що автономні системи ШІ можуть отримати обмежену правосуб'єктність, подібну до статусу юридичних осіб, що дозволить їм виступати учасниками правовідносин [5]. Гібридний підхід є компромісним варіантом, пропонуючи створення особливої категорії «електронної особистості» для автономних систем із високим рівнем незалежності [6].

Міжнародний досвід свідчить про відсутність єдиного підходу до регулювання ШІ. Наприклад, AI Act (2021) у Європейському Союзі встановлює категорії ризику для ШІ-систем, визначаючи їх відповідальність відповідно до рівня автономності [7]. У США Algorithmic Accountability Act (2022) орієнтований на забезпечення корпоративної відповідальності [8].

Українські дослідники, зокрема Н. О. Семенова, наголошують на необхідності оновлення національного законодавства з урахуванням міжнародного досвіду [4].

Мета статті. Метою даної публікації є аналіз правового статусу штучного інтелекту в цивільних правовідносинах з урахуванням сучасних технологічних особливостей, а також розробка рекомендацій щодо вдосконалення нормативно-правової бази України.

Виклад основного матеріалу. Розгляд правового статусу ШІ у цивільних правовідносинах базується на трьох концептуальних підходах: об'єктного, суб'єктного та гібридного. Ці підходи є результатом багаторічних наукових досліджень і дискусій серед юридичних дослідників як в Україні, так і за кордоном. Об'єктний підхід передбачає, що ШІ не може набувати правосуб'єктності, оскільки він є виключно технічним засобом, розробленим та контрольованим людиною. Згідно з цією доктриною, ШІ виконує функції інструменту, який, незалежно від ступеня автономності, не має внутрішніх суб'єктивних якостей, що є обов'язковими для набуття прав та обов'язків. S. Solaiman (2017) доводить, що автономні алгоритми залишаються продуктами програмування, і їхні дії є наслідком заданих параметрів, тому юридична відповідальність повинна покладатися на осіб, які здійснюють управління системою [9]. Подібну позицію займають Н. М. Стефанишин та Т. Я. Схаб-Бучинська, які розглядають штучний інтелект (ШІ) як об'єкт цивільних правовідносин. У своїй статті «Штучний інтелект в системі об'єктів цивільних прав» вони зазначають, що ШІ є технічним засобом, створеним людиною, і не може бути суб'єктом права [10]. Проте, незважаючи на свою аргументованість, об'єктний підхід виявляє низку недоліків. По-перше, він не дозволяє встановити чіткий механізм розподілу відповідальності у випадках, коли автономна система завдає шкоди третім особам, що веде до правової невизначеності. Суб'єктний підхід ґрунтується на припущенні, що автономні системи ШІ можуть отримати обмежену правосуб'єктність, подібну до статусу юридичних осіб, що дозволяє їм виступати учасниками правовідносин. J. J. Bryson (2019) висловлює думку, що ШІ, який демонструє здатність до самонавчання та прийняття складних рішень, може бути прирівняний до суб'єкта права, здатного укладати договори та нести відповідальність за свої дії [6]. J. M. Balkin (2021) розвиває концепцію «цифрової особистості», яка дозволяє автономним системам брати участь у цивільних правовідносинах, якщо встановлено суворий механізм контролю з боку людини [8]. Б. С. Щербина та В. В. Ткаченко у своїй статті «Штучний інтелект як суб'єкт цивільного права» обговорюють можливість ви-

Практичні наслідки відсутності єдиного підходу до визначення правового статусу ШІ мають значний вплив на цивільні правовідносини. Розмитість норм розподілу відповідальності між розробниками, операторами та власниками автономних систем призводить до виникнення правових колізій і створює небезпеку для потерпілих. У транснаціональному вимірі ця невизначеність може стати причиною конфліктів між юрисдикціями, оскільки автономні ШІ-системи використовуються у глобальному економічному просторі.

Практичне застосування автономних систем ШІ вимагає розробки спеціальних механізмів контролю та аудиту, що забезпечать стабільність цивільних правовідносин. Впровадження чітких нормативних критеріїв, які регламентуватимуть рівні автономності ШІ, дозволить визначити межі юридичної відповідальності та знизити ризики завдання шкоди.

Висновки і пропозиції. Отже, проведений аналіз дозволяє зробити нам висновок, що традиційна правова доктрина є недостатньою для вирішення проблем, пов'язаних із правовим статусом автономних систем штучного інтелекту. Об'єктний підхід, хоч і забезпечує стабільність правовідносин, не враховує сучасні технологічні виклики, а суб'єктний підхід породжує етичні і методологічні суперечності. Гібридний підхід, який включає концепцію «електронної особистості», є найбільш перспективним для адаптації правової системи до нових реалій.

На основі отриманих результатів дослідження ми пропонуємо наступні заходи для вдосконалення правового регулювання ШІ в Україні:

1. Розробити спеціальний Закон України «Про штучний інтелект», який визначатиме критерії автономності систем, механізми юридичної відповідальності та порядок аудиту автономних систем.

2. Впровадити концепцію «електронної особистості» для високоризикових ШІ-систем, що забезпечить можливість їх участі у цивільних правовідносинах із відповідним людським контролем.

3. Гармонізувати нормативно-правову базу України з нормативними актами Європейського Союзу, зокрема з положеннями AI Act (2021), для забезпечення інтеграції українського правового простору у міжнародну систему регулювання.

4. Запровадити систему державного контролю та аудиту застосування автономних систем у критичних сферах (транспорт, фінанси, медицина) з метою забезпечення належного захисту прав фізичних осіб.

Список використаної літератури

1. Баранов О. В. Правові аспекти відповідальності за автономні рішення штучного інтелекту. *Юридичний вісник України*. 2022. № 12. С. 34-45.
2. Гриньова М. П. Автономні технології та їхній правовий статус. *Право та інновації*. 2021. Т. 3. № 2. С. 112-124.
3. Кузнецов О. В. Штучний інтелект як суб'єкт цивільного права: перспективи правового регулювання. *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка*. 2020. № 4(28). С. 89-101.
4. Семенова Н. О. Розвиток правових підходів до регулювання ШІ в Україні. *Актуальні проблеми правознавства*. 2021. № 6(1). С. 56-69.
5. Ткаченко В. Ю. Юридичні проблеми автономних технологій та їх правова кваліфікація. *Юридична аналітика*. 2021. № 2(3). С. 98-109.

6. Bryson J. J., Diamantis M. E., Grant T. D. Of, for, and by the people: The legal lacuna of artificial intelligence. *Stanford Technology Law Review*. 2017. Vol. 21, Issue 2. P. 189-222.
7. Hildebrandt M. Law for computer scientists and other folk. Oxford: Oxford University Press, 2021. 352 p.
8. Balkin J. M. Artificial intelligence and the law. *Harvard Law Review*. 2021. Vol. 134, Issue 6. P. 1234-1271.
9. Solaiman, S. M. (2017). Legal Personality of Robots, Corporations, Idols and Chimpanzees: A Quest for Legitimacy. *Artificial Intelligence and Law*, (pp. 155-179). SPRINGER. DOI: 10.1007/s10506-016-9192-3.
10. Стефанишин Н. М., Схаб-Бучинська Т. Я. Штучний інтелект в системі об'єктів цивільних прав. Аналітично-порівняльне правознавство. 2021. № 2. С. 126-130.
11. Щербина Б. С., Ткаченко В. В. Штучний інтелект як суб'єкт цивільного права. Юридичний вісник. 2021. № 1 (58). С. 142-146.
12. European Commission. Proposal for a Regulation on Artificial Intelligence (Artificial Intelligence Act), COM(2021) 206 final. 2021. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52021PC0206>.
13. Міністерство цифрової трансформації України. Концепція регулювання ШІ в Україні. 2023. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/rehulivannia-shtuchnoho-intelektu-v-ukraini-mintsyfy-prezentuie-bilu-knyhu>.
14. National Transportation Safety Board. 2018. URL: <https://www.nts.gov/investigations/accidentreports/reports/har1903.pdf>
15. Reuters. Amazon scraps secret AI recruiting tool that showed bias against women. 2018. URL: <https://www.reuters.com/article/us-amazon-ai-bias-idUSKCN1MK08G/>.
16. European Court of Human Rights. Case on AI and GDPR compliance: Automated decision-making and data protection. 2021. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/>.
17. Pagallo U. The laws of robots: Crimes, contracts, and torts. Cham: Springer, 2020. 245 p.
18. Ziemianin, K. (2021). Civil Legal Personality of Artificial Intelligence. Future or Utopia? *Internet Policy Review*, 10(2). DOI: 10.14763/2021.2.1544.

References

1. Baranov, O. V. (2022). Legal aspects of liability for autonomous decisions of artificial intelligence. *Yurydychnyi Visnyk Ukrainy*, (12), 34-45 [in Ukrainian].
2. Hryniowa, M. P. (2021). Autonomous technologies and their legal status. *Pravo ta Innovatsii*, 3(2), 112-124 [in Ukrainian].
3. Kuznetsov, O. V. (2020). Artificial intelligence as a subject of civil law: Prospects for legal regulation. *Visnyk Kyivskoho Natsionalnoho Universytetu im. T. Shevchenka*, 4(28), 89-101 [in Ukrainian].
4. Semenova, N. O. (2021). Development of legal approaches to AI regulation in Ukraine. *Aktualni Problemy Pravoznnavstva*, 6(1), 56-69 [in Ukrainian].
5. Tkachenko, V. Yu. (2021). Legal problems of autonomous technologies and their legal qualification. *Yurydychna Analitika*, 2(3), 98-109 [in Ukrainian].
6. Bryson, J. J., Diamantis, M. E., & Grant, T. D. (2017). Of, for, and by the people: The legal lacuna of artificial intelligence. *Stanford Technology Law Review*, 21(2), 189-222.
7. Hildebrandt, M. (2021). Law for computer scientists and other folk. Oxford: Oxford University Press.
8. Balkin, J. M. (2021). Artificial intelligence and the law. *Harvard Law Review*, 134(6), 1234-1271.
9. Solaiman, S. M. (2017). Legal personality of robots, corporations, idols and chimpanzees: A quest for legitimacy. *Artificial Intelligence and Law*, 155-179. Springer. DOI: 10.1007/s10506-016-9192-3.
10. Stefanishyn, N. M., & Skhab-Buchynska, T. Ya. (2021). Artificial intelligence in the system of objects of civil law. *Analitichno-porivnialne Pravoznnavstvo*, 2, 126-130 [in Ukrainian].
11. Shcherbyna, B. S., & Tkachenko, V. V. (2021). Artificial intelligence as a subject of civil law. *Yurydychnyi Visnyk*, 1(58), 142-146 [in Ukrainian].
12. European Commission. (2021). Proposal for a regulation on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act), COM(2021) 206 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52021PC0206>.

13. Ministry of Digital Transformation of Ukraine. (2023). AI regulation concept in Ukraine. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/rehuliuвання-shtuchoho-intelektu-v-ukraini-mint-syfy-prezentuie-bilu-knyhu> [in Ukrainian].
14. National Transportation Safety Board. (2018). Preliminary report: Uber Technologies, Inc. automated vehicle crash. URL: <https://www.nts.gov/investigations/accidentreports/reports/har1903.pdf>.
15. Reuters. (2018). Amazon scraps secret AI recruiting tool that showed bias against women. URL: <https://www.reuters.com/article/us-amazon-ai-bias-idUSKCN1MK08G/>.
16. European Court of Human Rights. (2021). Case on AI and GDPR compliance: Automated decision-making and data protection. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/>.
17. Pagallo, U. (2020). The laws of robots: Crimes, contracts, and torts. Cham: Springer.
18. Ziemianin, K. (2021). Civil legal personality of artificial intelligence. Future or Utopia? Internet Policy Review, 10(2). DOI: 10.14763/2021.2.1544.

Стаття надійшла 15.02.2025 р.

V. Yu. Matvieiev, Postgraduate Student
Odesa I. I. Mechnikov National University
the Department of Civil Law Disciplines
24/26 Frantsuzkyi Blvd, Odesa, 65058, Ukraine
e-mail: actiolex7@gmail.com
ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0009-8141-7150>

ARTIFICIAL INTELLIGENCE: SUBJECT OR OBJECT OF CIVIL LEGAL RELATIONS?

Summary

The article is devoted to the analysis of the legal status of artificial intelligence (AI) in civil legal relations, which is one of the most debated issues in the legal field. It examines modern approaches to determining AI's legal subjectivity, as well as the problem of liability for its autonomous actions. The article presents a comprehensive analysis of existing theoretical approaches to defining the legal status of AI, particularly considering the object-based, subject-based, and hybrid approaches used in legal doctrine. Special attention is given to the issue of liability for AI's autonomous actions, which is a critically important aspect in the context of civil legal relations.

It is determined that Ukraine's national legislation currently lacks clear provisions regulating the legal subjectivity of AI or the distribution of legal responsibility for damage caused by autonomous systems. The study analyzes approaches applied in international practice, particularly within the European Union (AI Act, 2021) and the United States (Algorithmic Accountability Act, 2022). Based on the analysis of judicial practice, including cases related to the use of autonomous vehicles and algorithmic decision-making systems (such as the Uber case (2018) and Amazon's discriminatory hiring algorithm case), the article identifies key legal challenges associated with AI's legal status.

The concept of "digital personality," proposed in the works of Western scholars, is explored as a potential legal classification for AI. The article also formulates proposals for improving Ukraine's regulatory framework in the field of AI governance. It suggests the development of a special law, "On Artificial Intelligence," which would define levels of AI system autonomy, mechanisms for distributing liability among developers, users, and owners, as well as a system of state oversight for high-risk AI technologies. Special emphasis is placed on the need to harmonize Ukrainian legislation with EU standards in the field of AI regulation.

The study concludes that the most appropriate approach to the legal regulation of artificial intelligence is the hybrid model, which combines AI autonomy with elements of legal oversight by humans.

Keywords: artificial intelligence, legal personality, liability, electronic personhood, AI regulation, comparative law.